

1. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

Σύμφωνα με το Καταστατικό της Ρώμης² σχετικά με τη δημιουργία του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου, που ετέθη σε ισχύ τον Ιούλιο του 2002³, ως κατηγορούμενος θεωρείται το ύποπτο άτομο στο προδικαστικό στάδιο όπου διαμορφώνονται οι κατηγορίες από τον εισαγγελέα και από τις οποίες επιβεβαιώνεται ότι υπάρχουν επαρκή στοιχεία κατηγορίας (άρθρο 61)⁴. Ως ύποπτος θεωρείται το άτομο/αντικείμενο έρευνας ή δικαστικής ενέργειας πριν από το στάδιο απαγγελίας των κατηγοριών από τον εισαγγελέα.

Αυτό υπονοεί ότι είναι αναγκαία η επανεξέταση εκείνων των δικαιωμάτων που μπορούν να αποτελέσουν εγγυήσεις του υπόπτου ή του ατόμου που υπόκειται σε αυτή τη φάση έρευνας πριν από τη δίκη, και αυτό γιατί τα δικαιώματα σχετικά με τη δίκη εντάσσονται στο πλαίσιο του σεβασμού της δίκαιης δίκης. Ο προσδιορισμός των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου οδηγεί αναγκαστικά σε μια σωστή χρήση των δικαιωμάτων της υπεράσπισης από την πλευρά του υπόπτου ατόμου που ερευνά σε προδικαστικό στάδιο σύμφωνα με το έκτο μέρος του καταστατικού του ποινικού δικαστηρίου (κεφάλαιο έκτο – Η δίκη, άρθρο 62 και επόμενα)⁵.

-
2. Η παρούσα εργασία αναλύει ειδικά θέματα και αναφέρεται με συγκριτικό τρόπο τόσο στα καταστατικά των δυο ειδικών δικαστηρίων όσο και στο τελευταίο καταστατικό του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου της Ρώμης.
  3. Η Ελλάδα κύρωσε το καταστατικό με το Ν.3003/2002 (ΦΕΚ Α' 75).
  4. Συγκεκριμένα, το άρθρο 61 παρ. 2 αναφέρει: «Όταν το τμήμα προδικασίας δεν επιβεβαιώνει μια κατηγορία, ο Εισαγγελέας δεν εμποδίζεται να ζητήσει σε μεταγενέστερο χρόνο την επιβεβαίωσή της αν η αίτησή του στηρίζεται σε πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία».
  5. Η υπόθεση Μιλόσεβιτς στηρίχτηκε αρκετά και στο άρθρο 89 του καταστατικού το οποίο αναφέρεται στην παράδοση προσώπων στο δικαστήριο. Συγκεκριμένα αναφέρει: «1. Το δικαστήριο μπορεί να διαβιβάσει αίτηση για σύλληψη και παράδοση ενός προσώ-

Σχετικά με τις εγγυήσεις σε δικονομικό επίπεδο χρειάζεται να πούμε ότι αυτές διακρίνονται: α) σε προκαταρκτικές εγγυήσεις με τη στενή έννοια και αφορούν την επιβεβαίωση της δικαιοδοσίας. Η πρώτη εγγύηση προβλέπει δυο περιορισμούς στην άσκηση της δικαιοδοσίας από την πλευρά του δικαστηρίου και τη δυνατότητα αναγνώρισης από το άρθρο 19, παράγραφος 2, στοιχείο α στον ύποπτο να εξαιρέσει σχετικά: «ενστάσεις κατά του παραδεκτού μιας υποθέσεως για λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 17 ή ενστάσεις κατά της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου (...)» και την εγγύηση η οποία προέρχεται από την αρχή: *ne bis in idem* – ου δις δικάζειν (άρθρο 20), β) σε προκαταρκτικό στάδιο, *in sensu lato*, όπου προβλέπεται το δικαίωμα για τον ύποπτο: «να πληροφορηθεί, πριν ανακριθεί ότι υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι έχει τελέσει έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου» (άρθρο 55⁶, παρ. 2, στοιχείο α, «να παραμείνει σιωπηρός, χωρίς να συνάγεται από τη σιωπή του κρίση περί της ενοχής ή της αθωότητάς του» (άρθρο 55, στοιχείο β), γ) η φάση της δίκης ρυθμίζεται από το έκτο τμήμα του καταστατικού, όπου προβλέπεται μια διάταξη με την οποία αναγνωρίζεται σε όποιον

που, συνοδευόμενη από το υποστηρικτικό υλικό που ορίζεται στο άρθρο 91, σε κάθε κράτος στο έδαφος του οποίου ενδέχεται να βρίσκεται το πρόσωπο αυτό και ζητεί τη συνεργασία του κράτους στη σύλληψη και παράδοση του προσώπου αυτού (...) 2. Όταν το πρόσωπο του οποίου ζητείται η σύλληψη, προβάλλει αντιρρήσεις ενώπιον εθνικού δικαστηρίου επί τη βάση της αρχής *ne bis in idem*, όπως προβλέπεται στο άρθρο 20, το κράτος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση διαβουλεύεται αμέσως με το δικαστήριο για να αποφασιστεί αν έχει υπάρξει κρίση επί του παραδεκτού (...) η αίτηση του δικαστηρίου για διέλευση διαβιβάζεται κατά το άρθρο 87. Η αίτηση για διέλευση περιλαμβάνει i) περιγραφή του μεταφερομένου προσώπου, ii) συνοπτική αναφορά των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως και τον νομικό χαρακτηρισμό τους και iii) το ένταλμα σύλληψης και παράδοσης, γ) δεν απαιτείται έγκριση αν το πρόσωπο μεταφέρεται αεροπορικώς και δεν έχει προγραμματιστεί προσγείωση στο έδαφος του κράτους διέλευσης, ε) αν λάβει χώρα μη προγραμματισμένη προσγείωση στο έδαφος του κράτους διέλευσης (...). Βλέπε: *The prosecutor v. Slobodan Milosevic*, Case No. IT-02-54-AR73.4. Decision on interlocutory appeal on the admissibility of evidence in chief in the form of written statements, 30 September 2003.

6. Συγκεκριμένα το άρθρο 55 σχετικά με τα δικαιώματα που έχει ένα πρόσωπο προτού ανακριθεί για έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου, παρ. 2 στο στοιχείο γ) αναφέρει: «να έχει νομική βοήθεια της επιλογής του ή, αν δεν έχει νομική βοήθεια, να του παρέχεται νομική συμπαράσταση σε κάθε περίπτωση που το συμφέρον της δικαιοσύνης το απαιτεί, και να παρέχεται δωρεάν σε κάθε τέτοια περίπτωση αν το πρόσωπο δεν έχει επαρκή οικονομικά μέσα να πληρώσει για αυτήν και δ) να ανακρίνεται παρουσία συνηγόρου, εκτός αν έχει εκουσίως παραιτηθεί του δικαιώματός του αυτού». Βλ. Ίδρυμα Μαραγκόπουλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Διεθνείς συμβάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου που δεσμεύουν την Ελλάδα, επιμέλεια Χ. Μπουρλογιάννη-Βράλια και Ε. Πετρούλα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σελ. 701.

είναι θύμα σύλληψης ή παράνομης κράτησης και κρίνεται νόμιμο το δικαίωμα αποζημίωσής του (άρθρο 75).

Κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στα ειδικά δικαιώματα του κατηγορουμένου όπου ρυθμίζονται στο άρθρο 63 (Δίκη/Παρουσία του κατηγορουμένου) και 67 (Δικαιώματα του κατηγορουμένου) είναι αναγκαίο να λάβουμε υπόψη μας και το πέμπτο τμήμα του καταστατικού το οποίο αφορά τα συμφωνημένα δικαιώματα κατά τη διάρκεια της έρευνας και την προληπτική κράτηση.

Διευκρινίζουμε ότι στην εξέταση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου (και εκείνη του υπόπτου) πρέπει να αναλύσουμε εάν το άτομο είναι ελεύθερο ή βρίσκεται σε κατάσταση κράτησης ή σύλληψης. Πράγματι ο ύποπτος, ο οποίος δεν είναι κρατούμενος αλλά βρίσκεται σε ανακριτικό στάδιο από τις αρχές, έχει ειδικές εγγυήσεις κατά τον ίδιο τρόπο που έχει και ο κατηγορούμενος, ο οποίος δεν βρίσκεται υπό κράτηση. Αυτός ο τελευταίος, επί παραδείγματι, έχει το δικαίωμα να μη δικαστεί *in absentia*⁷.

Τα δικαιώματα των ατόμων κατά τη διάρκεια της έρευνας, όπως εμφανίζονται από το άρθρο 55 του καταστατικού, περιλαμβάνουν έναν αριθμό σημαντικών εγγυήσεων από τα αναγνωρισμένα διεθνή στάνταρντ για την προστασία των υποκειμένων κατά τη διάρκεια διεξαγωγής ερευνών. Ανάμεσα σε αυτά αναγνωρίζεται αρχικά το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης ή ομολογίας της ενοχής τους (άρθρο 55, παρ. 1, γράμμα α). Η συγκεκριμένη διάταξη είναι θεμελιώδης και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για μια δίκαιη δίκη.

Το άρθρο 14, παρ. 3, γράμμα (ζ) του διεθνούς συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα εγγυάται το ίδιο δικαίωμα απέναντι σε όλους τους κατηγορουμένους. Το ίδιο δικαίωμα εκφράζεται και στο άρθρο 67, παρ. 1, στοιχείο (ζ) του καταστατικού της Ρώμης⁸. Άλλο σημαντικό δικαίωμα αναγνωρίζεται στον κατηγορούμενο σχετικά με το να μην υποστεί οποιασδήποτε μορφής περιορισμό ή απειλή, μαρτύριο ή άλλες μορφές μεταχείρισης ή βίαιες τιμωρίες, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές (άρθρο 55). Αναρίθμητες είναι

---

7. Το άρθρο 63 του καταστατικού αναφέρει: «1. Ο κατηγορούμενος είναι παρών κατά τη διάρκεια της δίκης. 2. Αν ο παρών κατηγορούμενος παρεμποδίζει εξακολουθητικά τη δίκη, το Τμήμα πρώτου βαθμού μπορεί να απομακρύνει τον κατηγορούμενο και μερμνά ώστε αυτός να παρακολουθεί τη δίκη και να δίδει οδηγίες στο συνήγορό του έξω από τη δικαστική αίθουσα με τη χρήση της τεχνολογίας των τηλεπικοινωνιών, αν τούτο απαιτείται. Τα μέτρα αυτά λαμβάνονται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, εφόσον αποδειχθούν ανεπαρκείς εύλογες εναλλακτικές λύσεις, και μόνον για όσο χρόνο τούτο είναι απολύτως απαραίτητο».

8. «Να μην εξαναγκαστεί να καταθέσει ή να ομολογήσει την ενοχή του και να παραμείνει σιωπηρός, χωρίς η σιωπή του να θεωρηθεί αποφασιστική για την κρίση περί της ενοχής ή της αθωότητάς του».

οι συμβάσεις οι οποίες απαγορεύουν τέτοιου είδους πρακτικές, όπως επί παραδείγματι η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα βασανιστήρια, η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 37), το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το άρθρο 5 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁹. Ωστόσο, σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο του καταστατικού θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν γίνεται κάποια ευκρινής αναφορά σε φόρμες «εξαναγκασμού, σκληρότητας ή απειλής», όπως παρουσιάζονται στο γράμμα β της παραγράφου 1 του άρθρου 55 του καταστατικού του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου. Η συγκεκριμένη επεξεργασία του άρθρου 55 πραγματοποιήθηκε με μια τεχνική *ad abundantiam*, εφόσον, εάν είχαν περιοριστεί στο να αναπαράγουν λεκτικά, επί παραδείγματι τα παραπάνω άρθρα των διεθνών συμβάσεων –που προαναφέραμε, μια σωστή ερμηνεία θα έπρεπε να είχε εισχωρήσει σε έναν πιο συγκεκριμένο τύπο αναφοράς που περιλαμβάνεται στο άρθρο 55 του καταστατικού, η έννοια βασανιστήρια μπορεί να ερμηνευτεί όχι μόνο από φυσική, αλλά και από ψυχική ή πνευματική άποψη. Η ακρίβεια η οποία δόθηκε στο καταστατικό ενισχύεται από τη θέληση των συντακτών του να τιμωρήσουν κάθε μορφή βίας απέναντι σε άτομα υποκείμενα σε έρευνες, σύμφωνα με τους κανόνες του καταστατικού του δικαστηρίου. Η έννοια του εξαναγκασμού εννοείται και ερμηνεύεται μέσω του εξαναγκασμού ενός ατόμου να ενεργήσει με έναν καθορισμένο τρόπο, καθώς και να μην επιθυμεί τη χρήση απειλής, βίας ή παρόμοιους τύπους. Ο περιορισμός ερμηνεύεται ότι το υποκείμενο είχε τη δυνατότητα να ενεργήσει με ένα διαφορετικό τρόπο, αλλά ενήργησε ασκώντας ψυχολογική βία και απειλή, η οποία ερμηνεύεται ως πράξη που προκαλεί φόβο για ένα κακό του παρελθόντος ή επαναλαμβανόμενο και στο παρόν. Θα μπορούσαν να είναι, ήδη από τη φύση τους, αποκλειστικά ενισχυμένα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας μπροστά στο δικαστήριο αντίθετα με την αρχή της δίκαιης δίκης και θα μπορούσαν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό την εσωτερική δραστηριότητα του δικαστηρίου.

Προβλέφθηκε στο καταστατικό η ανάγκη αναγνώρισης του δικαιώματος σε θεραπείες και ιατρικές επισκέψεις. Ιατρική επίβλεψη η οποία επιτρέπει να γίνει αντιληπτό εάν το άτομο κατά τη διεξαγωγή της δίκης υπέστη αυτά που απαγορεύει το άρθρο 55. Ο ίδιος ο κανόνας 24 του UN Standard Minimum Rules για τη μεταχείριση των φυλακισμένων προβλέπει ότι στην

9. Για τα σχετικά άρθρα των συμβάσεων βλέπε: Χ. Μπουρλογιάννη-Βράιλα και Ε. Πετρουλά, Διεθνείς συμβάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου που δεσμεύουν την Ελλάδα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2002.

κατάσταση κράτησης: «medical officer shall see and examine every prisoner promptly after his admission and thereafter as necessary, with a view particularly, to the discovery of physical or mental illness and the taking of all the necessary measures». Στο ίδιο πλαίσιο και η αρχή 24 του UN Body of principles περιέχει μια όμοια εγγύηση η οποία αναφέρει ότι: «a proper medical examination shall be offered to a detained or imprisoned person as promptly as possible after his admission to the place of detention or imprisonment, and thereafter medical care and treatment shall be provided whenever necessary. This care and treatment shall be provided free of charge»¹⁰. Οι ίδιοι κανόνες κράτησης αναφέρονται και στα καταστατικά των δυο ειδικών ποινικών δικαστηρίων τόσο την πρώην Γιουγκοσλαβία όσο και για τη Ρουάντα¹¹.

Το γράμμα (γ) παράγραφος 1, του άρθρου 55 υποστηρίζει ότι ένα πρόσωπο «αν ανακριθεί σε γλώσσα άλλη από αυτήν που πλήρως κατανοεί και ομιλεί, έχει, δωρεάν, τη βοήθεια κατάλληλου διερμηνέα και των μεταφράσεων που είναι απαραίτητες για την ικανοποίηση των απαιτήσεων της ορθής απονομής της δικαιοσύνης». Η συγκεκριμένη εγγύηση, όμοια με εκείνη που προβλέπεται από το άρθρο 67, παράγραφος 1, γράμμα (στ) διατάσσει ότι η ανάκριση του ύποπτου χωρίς κατάλληλη μετάφραση προφορική ή των σχετικών εγγράφων για τη δίκη θα μπορούσε να υπονομεύσει σοβαρά την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας στον καθορισμό της ενοχής ή της αθωότητας και επιπλέον να αρνηθεί στον ύποπτο το δικαίωμα για μια δίκαιη δίκη, εάν ο ίδιος ο ύποπτος, σε περίπτωση που δεν χαιρεί της ευεργεσίας των παραπάνω διατάξεων, αποκτά τη θέση του κατηγορουμένου. Ακόμα τα άρθρα 17, παράγραφος 3 του διεθνούς ειδικού δικαστηρίου για τη Ρουάντα και 18, παρ. 3 του διεθνούς δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία προβλέπουν ανάλογες εγγυήσεις¹².

Η τελευταία διάταξη, επί παραδείγματι, αναφέρει ότι ένας ύποπτος ο οποίος εξετάζεται έχει το δικαίωμα στην κατάλληλη μετάφραση στη γλώσσα που μιλάει και καταλαβαίνει και το άρθρο 42 σχετικά με τη ρύθμιση ενισχύει τη συγκεκριμένη εγγύηση προβλέποντας ότι όποιος ετοιμάζεται για να εξετασθεί από τον εισαγγελέα έχει το δικαίωμα της βοήθειας από μεταφραστή εάν δε μπορεί να καταλάβει ή να μιλήσει τη γλώσσα η οποία χρησιμο-

---

10. VAN DIJK, The right of the accused to a fair trial under international law, SIM Special, No. 1, 1983.

11. Για τα ειδικά ποινικά δικαστήρια βλ. ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Δ., Το δίκαιο στην ανθρωπιστική επέμβαση, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, 2001, σελ. 333.

12. V. NORRIS and M.P. SCHARF, An insider's guide to the international criminal tribunal for the former Yugoslavia, Transnational publishers, USA, 1995.

ποιείται κατά τη διάρκεια των ερωτήσεων. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το γράμμα (γ) της παραγράφου 1 του άρθρου 55 του καταστατικού του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου φαίνεται να προσφέρει, έστω και τυπικά, μεγαλύτερη προστασία από εκείνη η οποία αναγνωρίζεται από το άρθρο 1, παράγραφος 3, γράμμα (στ) του Διεθνούς συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Επιπλέον το επίσημο κείμενο του καταστατικού του δικαστηρίου αναφέρει: «(...) if questioned in a language other than a language the person *fully understands* and speaks» –δεν χρησιμοποιείται η έκφραση: «if questioned in a language other than a language the suspect understands and speaks». Η τελευταία έκφραση είναι παρούσα στο άρθρο 26, παράγραφος 6 γράμμα (γ) της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου – draft statute, όπου εμφανίζονται ιδιαίτερα εκτενής, εφόσον ήταν δυνατόν «να συμπεριλάβει» και την έκφραση «να μιλάει» ξένες γλώσσες¹³.

Το γράμμα (δ) της παρ. 1 του άρθρου 55 του καταστατικού αναφέρει ότι ένα άτομο «δεν υπόκειται σε αυθαίρετη σύλληψη ή κράτηση και δεν στερείται την ελευθερία του παρά μόνον βάση των λόγων και σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται στο παρόν καταστατικό». Ο συγκεκριμένος κανόνας προστατεύει ένα θεμελιώδες δικαίωμα: το δικαίωμα στην ελευθερία και στην ασφάλεια, εννοώντας για ασφάλεια και τη φυσική ελευθερία του ατόμου ή αυτό το οποίο εγγυήθηκε είναι το δικαίωμα να μη στερείται διαφορετικά την ελευθερία του. Σχετικά αναφέρουμε το άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, ενός απαραβίαστου δικαιώματος που το ίδιο το άτομο δεν μπορεί να αρνηθεί. Μεγάλη σημασία έχει και η απαγόρευση σύλληψης και κράτησης, πέρα από το ότι εγγυάται το δικαίωμα σε μια δίκαιη δίκη, ενισχύει περαιτέρω εκείνη τη βούληση στις διακρατικές σχέσεις, τουλάχιστον τυπικά, να τεθεί τέλος σε εκείνου του τύπου τις φόρμες εξωδικαστικής κράτησης συχνά διαδεδομένες ή χρησιμοποιούμενες με έμμεσο τρόπο σε ένοπλες συγκρούσεις ή υπό συνθήκες όπου περισσότερο ή λιγότερο μπορούν να επαληθευτούν εγκληματικές πράξεις, οι οποίες εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου. Η ρητή αναφορά στους προβλεπόμενους λόγους (on such grounds) και στις επιβεβαιωμένες διαδικασίες του καταστατικού (such procedures as are established in this Statute) είναι μια περαιτέρω αναφορά σε εκείνα τα ελάχιστα σπάντα διεθνώς εγγυημένα και αναγνωρισμένα σε άτομα υποκείμενα που πρέπει να τύχουν σεβασμού στη διαδικα-

13. K.S. GALLANT, The role and powers of defence Counsel in the Rome statute of the international criminal court, working draft, 1998.

σία μπροστά στο δικαστήριο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναφέρουμε το άρθρο 9, παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και τα άρθρα 3 και 9 της Διεθνούς Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Εάν ένας ύποπτος πρόκειται να ανακριθεί από τον εισαγγελέα ή από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, το άρθρο 55 προβλέπει στο συγκεκριμένο άτομο να είναι πληροφορημένο, προτού να ερωτηθεί ορισμένα δικαιώματα (άρθρο 55, παρ. 2)¹⁴. Το δικαίωμα να έχει πληροφορηθεί τα δικαιώματά του πριν προτού την εξέταση συνιστά μια σημαντική εγγύηση του δικαιώματος της δίκαιης δίκης. Δικαίωμα το οποίο πηγάζει από τα καταστατικά των δυο ειδικών ποινικών δικαστηρίων. Με αναφορά στο δικαίωμα να μην απαντήσει μπορούμε να πούμε ότι παρότι ότι το άρθρο 55 του καταστατικού προβλέπει τη συγκεκριμένη εγγύηση, η οποία επαναλαμβάνεται (in full equality) εν τω μεταξύ στην εισαγωγή του άρθρου 67, παράγραφος 1 του καταστατικού.

Η διάταξη του άρθρου 55, παρ. 2, γράμμα β αλλά ακόμα και το άρθρο 67, σε ό,τι αφορά τους κατηγορουμένους, παραχωρεί στον ύποπτο μια προστασία του δικαιώματος της άμυνας αρκετά πιο εκτεταμένη σε σχέση με τα καταστατικά των δυο ειδικών ποινικών δικαστηρίων διαμέσου της έκφρασης: «(...) χωρίς να συνάγεται από τη σιωπή του κρίση περί της ενοχής ή της αθωότητάς του», αλλά και σε διαφορά των δυο καταστατικών των δικαστηρίων της Ρουάντας και για την πρώην Γιουγκοσλαβία, όπου δεν περιέχεται εκφραστικά η ειδοποίηση: «to be cautioned». Επομένως κάθε διευκρίνηση από τον ύποπτο γράφεται και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αποδεικτικό στοιχείο. Σύμφωνα με αυτή την άποψη θα ήταν καλύτερο και το καταστατικό να είχε συμπεριλάβει τη συγκεκριμένη παρατήρηση.

Το γράμμα γ, παρ. 2 του άρθρου 55 είναι συναφές με το δικαίωμα που

---

14. Το άρθρο 55 στην παράγραφο 2 αναφέρει: «Όταν υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι ένα πρόσωπο έχει τελέσει έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου και το πρόσωπο αυτό πρόκειται να ανακριθεί είτε από τον Εισαγγελέα είτε από τις εθνικές αρχές, μετά από αίτηση που έγινε κατά το κεφάλαιο 9 του παρόντος καταστατικού, το πρόσωπο αυτό έχει επίσης τα ακόλουθα δικαιώματα, για τα οποία πρέπει να ενημερωθεί πριν ανακριθεί: α) να πληροφορηθεί, πριν ανακριθεί, ότι υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι έχει τελέσει έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου, β) να παραμείνει σιωπηρό, χωρίς να συνάγεται από τη σιωπή του κρίση περί της ενοχής ή της αθωότητάς του, γ) να έχει νομική βοήθεια της επιλογής του ή, αν δεν έχει νομική βοήθεια, να του παρέχεται νομική συμπαράσταση σε κάθε περίπτωση που το συμφέρον της δικαιοσύνης το απαιτεί, και να παρέχεται δωρεάν σε κάθε τέτοια περίπτωση αν το πρόσωπο δεν έχει επαρκή οικονομικά μέσα να πληρώσει για αυτήν και δ) να ανακρίνεται παρουσία συνηγόρου, εκτός αν έχει εκουσίως παραιτηθεί του δικαιώματός του αυτού».

κατοχυρώνεται στο άρθρο 14, παρ. 3, στοιχείο δ του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966¹⁵, το οποίο αναγνωρίζει υπέρ του κατηγορουμένου το δικαίωμα: να υπερασπίσει τον εαυτό του ο ίδιος ή διαμέσου του συνηγόρου του, που θα έχει επιλεγεί από τον ίδιο. Στο ίδιο πλαίσιο υπενθυμίζουμε το άρθρο 6, παρ. 3, γράμμα γ της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς και το άρθρο 18, του καταστατικού του ποινικού ειδικού δικαστηρίου για την πρώτη Γιογκοσλαβία. Από πρακτικής πλευράς, σύμφωνα με το άρθρο 55, παρ. 2, γράμμα δ του καταστατικού του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου, το άτομο πρέπει να έχει πληροφορηθεί¹⁶, καθώς και να έχει κάποιο δικηγόρο. Η βασική εγγύηση προστατευόμενη κατά αυτό τον τρόπο είναι το δικαίωμα το οποίο επικυρώνεται από το γράμμα β της παρ. 2 του άρθρου 55, δηλαδή το δικαίωμα στη σιωπή και εκείνο το οποίο προβλέπεται από το γράμμα α, δηλαδή το δικαίωμα να πληροφορηθεί ο κατηγορούμενος, προτού εξετασθεί.

Στο άρθρο 21, παρ. 4, γράμμα α του καταστατικού του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου για τη Ρουάντα προβλέπει το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην πληροφόρηση. Η γνωστοποίηση της κατηγορίας πρέπει να περιέχει τουλάχιστον τρία στοιχεία: α) τη λεπτομερή πληροφόρηση περί της φύσεως

---

15. M.NOWAK, U.N. Covenant on civil and political rights: CCPR Commentary, edited by N.P. Engel, Publisher Kehl, Germany, 1993.

16. Το άρθρο 9 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα ορίζει ότι όποιος έχει συλληφθεί, πρέπει να είναι πληροφορημένος τη στιγμή της σύλληψης για τους λόγους και για την οποιαδήποτε κατηγορία κατ' αυτού, δικαίωμα το οποίο αναγνωρίζεται σύμφωνα με το άρθρο 14 ύστερα από τη διαμόρφωση της κατηγορίας, αλλά δεν είναι εν τω μεταξύ ρητώς προβλεπόμενο από το ίδιο το σύμφωνο για όποιον βρίσκεται σε στάδιο έρευνας και όχι σε κατάσταση κράτησης. Τα παραπάνω άρθρα μας φανερώνουν μια πρακτική η οποία ακολουθείται συχνά κυρίως στα ειδικά ποινικά δικαστήρια, η ονομαζόμενη *sealing indictments*, με τις οποίες συγκατατίθεται το ανακριτικό όργανο να καθυστερήσει την επικοινωνία πληροφόρησης, όταν θεωρεί αναγκαίο για να προφυλάξει τα θύματα και τους μάρτυρες. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση case Jean-Bosco Barayagwiza στο ποινικό ειδικό δικαστήριο για τη Ρουάντα το εφετείο απεφάνθη ότι υπήρξε παράβαση του άρθρου 20, παρ. 4, γράμμα α του καταστατικού του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου για τη Ρουάντα και άλλων δικονομικών αρχών ποινικής φύσεως για την προστασία του κατηγορούμενου, δεδομένου ότι η επικοινωνία για τις κατηγορίες (στη φόρμα του copy of the rule 40bis order) υποβαλλόμενη από τον Cameroon Deputy Prosecutor έφθασε (στις 10 Μαρτίου 1997) στον εφεισβάλλοντα 11 μήνες ύστερα από την έναρξη της κράτησής του (που ξεκίνησε στις 17 Απριλίου του 1996), σύμφωνα με τον κανόνα 40 (provisional measures) του καταστατικού του ποινικού δικαστηρίου της Ρουάντας. Βλέπε: Jean-Bosco Barayagwiza case no. ICTR-97-19-I. LATTANZI, *The international criminal court, comments on the draft statute*, Editoriale Scientifica, Napoli 1998, pp. 232 ss.

της κατηγορίας, β) την κατηγορία, εννοούμενη ως η προϋπόθεση, δηλαδή τα γεγονότα για τα οποία κατηγορείται και δ) το λεπτομερές περιεχόμενο τέτοιου είδους γεγονότων. Το εφετείο του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία, στην υπόθεση Tadic, διευκρίνισε, επί παραδείγματι, ότι το indictment (δηλαδή η απαγγελία κατηγορίας) δεν είχε συμπεριλάβει κάποιο συγκεκριμένο στοιχείο στο κατηγορητήριο και στα εγκλήματα για τα οποία ο κατηγορούμενος είχε ενοχοποιηθεί. Επιπλέον, το indictment σιωπούσε επί της φύσης του βαθμού συμμετοχής του Tadic στις ποικίλες φάσεις εγκληματικής συμπεριφοράς. Το ίδιο το δικαστήριο απεφάνθη, στην υπόθεση Celebici, ότι η απονομή της κατηγορίας: «should articulate each charge specifically and separately and identify the particular acts in a satisfactory manner in order sufficiently to inform the accused of the charges against which he has to defend himself». Επομένως, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι, οι ίδιες αρχές βρίσκουν εφαρμογή μπροστά στο διεθνές ποινικό δικαστήριο και στο σχετικό μελλοντικό, ρυθμιστικό κείμενο διαδικασίας θα πάρουν τη σχετική θέση.

Πρόβλημα μπορεί να δημιουργηθεί σε ερμηνευτικό επίπεδο, όταν είναι αναγκαίο να αξιολογήσει την επάρκεια λόγων που αποκτούνται για να θεωρήσει ότι το άτομο έπραξε ένα έγκλημα αρμοδιότητας του δικαστηρίου και αυτό με σκοπό να ενεργοποιηθεί το δικαίωμα από το συμβούλιο υπεράσπισης. Καμμία ένδειξη δεν δόθηκε, σύμφωνα με αυτή την προοπτική στο καταστατικό. Ίσως οι συντάκτες πίστεψαν ότι το άτομο υπό ανάκριση θα ήταν πληροφορημένο για τα δικαιώματά του από τον δικηγόρο του κάθε φορά όπου ο εισαγγελέας θεωρούσε δυνατόν ότι το υποκείμενο θα κατηγορείτο ή κάθε φορά όπου υπήρχε ένα ενδεικτικό στοιχείο ότι το άτομο θα μπορούσε να είχε διαπράξει ένα έγκλημα –στοιχεία τα οποία εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου. Είναι προφανές ότι οι κανόνες διαδικασίας συλλογής των στοιχείων λύνουν αυτό το πρόβλημα, καθώς προβλέπουν την προσφυγή σε έναν συνήγορο όλες τις φορές που το υποκείμενο το επιθυμεί. Επιπλέον, οι δικονομικοί κανόνες των κρατών τα οποία υιοθετούν παρόμοια συστήματα, μπορεί να βοηθήσουν στο να απονεμηθεί το δικαίωμα σε ένα δικηγόρο να συμμετάσχει στη διαδικασία μπροστά στο διεθνές ποινικό δικαστήριο. Από αυτό προκύπτει πως η διάταξη του καταστατικού είχε σημασία και σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου μολονότι ο ύποπτος δεν είναι άπορος, δεν καταφέρνει ωστόσο να έχει κάποιον νομικό της επιλογής του, σε εκείνες τις συνθήκες όπου «το συμφέρον της δικαιοσύνης το επιζητεί». Αυτό μπορεί να συμβαίνει επί παραδείγματι σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου η μη δημοτικότητα του υπόπτου είναι τέτοια που δεν θα του επέτρεπε να έχει υπεράσπιση

της επιλογής του ή οποιοδήποτε συμβούλιο υπεράσπισης. Δυστυχώς ανάμεσα σε εκείνα για τα οποία το δικαστήριο σιωπά συγκαταλέγεται η πρόβλεψη σχετικά με τις συνέπειες της μεταγενέστερης επιλογής ενός συνηγόρου από την πλευρά του υπόπτου που σε προγενέστερη φάση είχε αρνηθεί. Σκόπιμο θα ήταν να εισαχθεί μια διάταξη η οποία θα σταματούσε την εξέταση έως τη στιγμή που θα εμφανιζόταν ο επίσημος συνήγορος του υπόπτου.

Όσον αφορά τα δικαιώματα και τις εγγυήσεις του υπόπτου χρειάζεται να πούμε ότι οι δικαστές του τμήματος προδικασίας είναι εξουσιοδοτημένοι, ή σε ορισμένες περιπτώσεις υποχρεωμένοι, να παρουσιάσουν στοιχεία σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 56, που αναφέρει: «Όταν ο εισαγγελέας κρίνει ότι σε μια ανάκριση προσφέρεται μοναδική δυνατότητα να λάβει κατάθεση ή δήλωση από έναν μάρτυρα ή να εξετάσει, συλλέξει ή ελέγξει αποδεικτικά στοιχεία τα οποία μπορεί να μην είναι διαθέσιμα μεταγενεστέρως για τους σκοπούς της δίκης, α) ενημερώνει αναλόγως το τμήμα προδικασίας, β) σε αυτήν την περίπτωση το τμήμα προδικασίας μπορεί, ύστερα από αίτηση του Εισαγγελέα, να λάβει τα μέτρα που είναι απαραίτητα για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας και ακεραιότητας της διαδικασίας και, ιδίως, για την προστασία των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, γ) εκτός αν το τμήμα προδικασίας ορίσει διαφορετικά, ο Εισαγγελέας παρέχει τις σχετικές πληροφορίες στον συλληφθέντα ή εμφανισθέντα ύστερα από κλήση σχετικά με την αναφερόμενη στο εδάφιο (α) ανάκριση, προκειμένου ο συλληφθείς ή εμφανισθείς να εκθέσει τις απόψεις του επί του θέματος».

Το παραπάνω άρθρο μας τοποθετηθεί μπροστά σε ένα απόλυτο δικαίωμα του ατόμου που ανακρίνεται κάτω από τον έλεγχο του τμήματος προδικασίας και στην υποχρέωση του εισαγγελέα να ειδοποιήσει το τμήμα προδικασίας για να κρίνει εάν η λήψη μέτρων και η διατήρηση αποδεικτικών μέτρων μπορούν να συγκροτήσουν μια μοναδική ευκαιρία διενέργειας ανακριτικής πράξης (άρθρο 56). Συγκεκριμένα «τα μέτρα που αναφέρονται στην παράγραφο 1 (β) (του άρθρου 56), μπορούν να περιλαμβάνουν τα ακόλουθα: α) να γίνουν συστάσεις ή να δοθούν εντολές σχετικά με τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί, β) να υποδειχθεί η τήρηση πρακτικών της διαδικασίας, γ) να ορισθεί πραγματογνώμονας για να βοηθήσει, δ) να διορισθεί συνήγορος για τον συλληφθέντα ενώπιον του δικαστηρίου ύστερα από κλήση (...), ε) να προταθεί ένα από τα μέλη ή, αν είναι απαραίτητο, άλλος διαθέσιμος δικαστής της βαθμίδας προδικασίας ή της πρώτης βαθμίδας (...) και στ) να γίνει κάθε ενέργεια που είναι απαραίτητη για τη συλλογή και διατήρηση των αποδεικτικών στοιχείων». Το θέμα μπορεί να γίνει περισσότερο σύνθετο από το γεγονός ότι αρκετά άτομα, ορισμένα σε υπερασπιστικές γραμμές

αντίθετες μεταξύ τους, μπορούν να υποστούν αποδεικτικά στοιχεία ενάντια σε αυτά κατά τη διάρκεια της έρευνας.

Η παράγραφος 3 γράμμα (α) (άρθρο 55) αναφέρει: «Όταν ο Εισαγγελέας δεν έχει ζητήσει τη λήψη μέτρων κατά το παρόν άρθρο, αλλά το τμήμα προδικασίας κρίνει ότι απαιτείται η λήψη τέτοιων μέτρων για τη διατήρηση αποδεικτικών στοιχείων, τα οποία θεωρεί ότι είναι ουσιώδη για την υπεράσπιση στη δίκη, διαβουλεύεται με τον Εισαγγελέα για το αν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι για την παράλειψή του να ζητήσει τη λήψη τέτοιων μέτρων. Αν μετά τις διαβουλεύσεις αυτές, το τμήμα προδικασίας καταλήξει ότι η παράλειψη του Εισαγγελέα να ζητήσει τη λήψη τέτοιων μέτρων είναι αδικαιολόγητη, το τμήμα προδικασίας μπορεί να λάβει τα μέτρα αυτά αυτεπάγγελτα». Στον συγκεκριμένο κανόνα είναι πρόδηλο πως το τμήμα προδικασίας είχε ένα πραγματικό, ενεργητικό και εναλλακτικό ρόλο στο να προστατεύσει τα δικαιώματα της υπεράσπισης σε ερευνητικό στάδιο ενώπιον του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Χρειάζεται, ωστόσο, να πούμε ότι από την άποψη αρκετών νομικών σε πολλά συστήματα του common law, ο καθορισμός ενός συμβουλίου υπεράσπισης χωρίς και να είναι ένας τωρινός «πελάτης» έχει αντιμετωπιστεί ως κάτι το ιδιαίτερα ανώμαλο. Για πολλούς συγγραφείς, αγγλοσαξωνικής κυρίως νομικής κουλτούρας οι οποίοι ασκούν και διδάσκουν τη συγκεκριμένη παράδοση υποστηρίζουν ότι το καταστατικό του δικαστηρίου σημειώνει μια ιδιαίτερη ανάπτυξη στον τομέα προστασίας των αποδεικτικών στοιχείων υπεράσπισης.

Το δικαστήριο δεν προβλέπει τίποτα σχετικά με το πρόβλημα το οποίο σημειώνεται όταν οι εθνικές αρχές των κρατών μελών αρνούνται στον ύπopto τα εγγυημένα δικαιώματα αυτού του τελευταίου, σε περίπτωση που δεν έχουν ακόμα αποδεχθεί μια αίτηση βοήθειας σύμφωνα με το άρθρο 58, παρ. 1 και 59 παρ. 1, ενώ δεν αντιμετωπίστηκε το σχετικό πρόβλημα σύλληψης υπόπτου από κράτη μη μέλη του καταστατικού. Αυτό δημιουργεί τον κίνδυνο να παρακολουθήσουμε, στην προδικαστική διαδικασία, τις ομολογίες από τις εθνικές αρχές προτού λάβουν και αποδεχτούν να ακολουθήσουν την αίτηση συνεργασίας από το προδικαστικό τμήμα ή από το γραφείο που ερευνά μια συγκεκριμένη υπόθεση.